

Kohti ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää alueidenkäytön suunnittelua

Yhä useampi kaupunki, kunta ja maakunta laatii hiilineutraaliuteen tähtääviä strategioita ja tiekarttoja tavoitteenaan vähentää vuoden 2007 tason kasvihuonekaasupäästöjä 80 prosenttia vuoteen 2030 mennessä. Ilmastotavoitteiden vahvistuessa yhdyskuntarakenteen kestävyyttä arvioidaan entistä useammin asumisen ja liikenteen energiakulutuksen ja kasvihuonekaasupäästöjen perusteella. Vastaavasti luonnontilaisten ekosysteemien (esim. metsien ja soiden) arvo perustuu ilmastovaikutuksiin puuttuvassa alueiden käytön suunnittelussa niiden tuottamiin ilmastohyötyihin: hiilensidontaan, ilmastomuutoksen hillintään ja sopeutumiseen. Samalla on kuitenkin vaarana, että luonnon monimuotoisuuden turvaaminen menettää asemansa maankäytön suunnittelun tärkeänä tavoitteena.

Luonnon monimuotoisuuden suojelun kulta-aika alkoi Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisestä luonnon monimuotoisuuden konferenssista (ns. Rion konferenssista) vuonna 1992. Monimuotoisuuden turvaamisen kansainväliset tavoitteet jalkautuivat nopeasti osaksi Suomen metsäpolitiikkaa. Rion kokouksen jälkeen uuteen metsälakiin lisättiin tarkoitus edistää ”ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää hoitoa ja käyttöä siten, että metsät antavat kestävästi hyvän tuoton samalla, kun niiden biologinen monimuotoisuus säilytetään” (1 §). Valtio ja suuret teollisuusmetsänomistajat omaksuivat alue-ekologisen metsänkäyttösuunnitelman, jolla

pyrittiin laaja-alaiseen, maisematason metsänkäyttösuunnitteluun. Luonnon ydinalueiden eli luonnonsuojelualueiden lisäksi pyrittiin säästämään muitakin metsäisiä alueita niin sanottuina luonnonsuojelua tukevana alueina.

Samat periaatteet ohjasivat myös uuden maankäyttö- ja rakennuslain (MRL) valmistelutyötä 1990-luvun lopulla. Luonnon monimuotoisuuden ja muiden luontoarvojen säilyminen nostettiin keskeiseksi alueidenkäytön suunnittelun tavoitteeksi (5 §). Nykyinen MRL mahdollistaakin ekologisesti kestävä alueiden käytön, jonka tavoitteena on säilyttää luontoarvot ja ylläpitää luonnon monimuotoisuutta. Alueidenkäytön suunnittelulla on merkittävä tehtävä turvata vielä elinvoimaisten lajien ja luontotyyppien säilyminen ja estää niiden uhanlaistuminen. Tehtävän tärkeyttä korostaa se, että luonnonsuojelu- ja metsälakien keinovalikoima on tässä suhteessa rajallinen. Erityisesti oikeusvaikutteiset maakunta- ja yleiskaavat sekä niiden yhteydessä tehtävät luontoselvitykset ja viherrakenneanalyysit tukevat laajojen ja vielä yhtenäisten luotoalueiden ja uhanalaisten luontotyyppien säilymistä, sekä tunnistavat mahdolliset ennallistamista vaativat (mm. ojitetut suot) kohteet. Osa näistä kohteista voisi toimia myös kasvihuonekaasupäästöjen tai ekologisen kompensaation kohteina.

Viime hallituskaudella Suomessa nähtiin uudenlaiset normienpurkutalkoot. Hallitus otti erityiseksi

kohteekseen ”byrokraattisen” MRL:n, joka nähtiin esteenä ja hidasteena hankeinvestoinneille. Nyt lain uudistustyö on edennyt ja eduskunta saa päätettäväkseen hallituksen esityksen uudesta MRL:ta vuoden 2021 loppuun mennessä.

Uudistuksen yhdeksi tavoitteeksi on asetettu ”yksinkertaistaa alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää”. Metsäpuolella yksityismetsien viranomaishallintaa on purettu jo vuonna 2014 hyväksytyssä uudistetussa metsälaisissa. Metsänomistaja saa nykyisin päättää entistä vapaammin muun muassa hakkuiden toteuttamistavasta ja ajankohdasta. Metsiensuojelu on kokonaan siirtynyt vapaaehtoisuuteen perustuvaan ”tarjoa parhain kohde suojeluun” -ajatusmalliin ja suojelun rahoitus tapahtuu valtioneuvoston metsiensuojelun monimuotoisuuden toimintaohjelman METSO:n kautta. Vapaaehtoisuuteen ja määräaikaaisuuteen perustuvassa suojelujärjestelmässä on monia todellisia riskejä, jotka voivat johtaa alueellisesti tai kansallisesti heikkoon lopputulokseen monimuotoisuuden suojelun kannalta. Näitä ovat muun muassa omistajan tiedon puute suojelurahoituksesta, haluttomuus suojella, sopimuksien väliaikaisuus ja suojelumäärärahojen riittämättömyys. Lisäksi tutkimus on osoittanut, että eristäytyneet ja pienialaiset METSO-suojelukohteet eivät kykene ylläpitämään vaatelioiden lajien elinvoimaisuutta tai kompensoimaan haitallisia metsätaloudellisia toimia (mm. avohakkuuta), jotka heikentävät metsäisten lajien elinympäristöä maisematasolla. Normien purku ja kaavoituksen joustavoittaminen voivat vaikuttaa myös alueidenkäytön suunnittelujärjestelmässä kielteisesti luontoarvoihin ja monimuotoisuuteen.

Kansainvälinen hallitusten välinen luontopaneeli (IPBES) julkaisi viime toukokuussa maailmanlaajuisen raportin luonnon monimuotoisuuden tilasta. Raportin viesti on karua luettavaa. Ihminen on vaikuttanut merkittävästi kolmeen neljäsosaan maaympäristöistä ja hävittänyt sekä pirstonut elinympäristöjä tavalla, joka uhkaa luonnon monimuotoisuutta. Maankäyttö – uusien luonnontilaisten alueiden käyttöönotto ja nykyisten alueiden intensiivinen käyttö – on yksi merkittävin syy lajien ja elinympäristöjen häviämislle. Vastaavasti maankäytön suunnittelu, ohjaus ja hallinta ovat tehokas keino suojella monimuotoisuutta, ekosysteemejä ja maaperää. Moniin muihin maihin verrattuna Suo-

nessa on perinteisesti ollut vahva luonnonvarojen ja maankäytön sääntely, jolla on pyritty turvaamaan myös luonnon monimuotoisuutta. Suomen perustuslaissa todetaan, että julkishallinnolla on vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta. Maankäytön suunnittelun normiohjauksella voidaan varmistaa, että perustuslain tavoitteet täyttyvät tulevaisuudessakin.

Vaikka nykyistä MRL:a on syytetty byrokraattiseksi ja joustamattomaksi, sen vahvuutena on velvoite vuorovaikutteisesta suunnittelusta. Osallislille tulee tarjota mahdollisuutta osallistua kaavan valmisteluun, arvioida kaavoituksen vaikutuksia ja lausua mielipiteensä. Luonnon monimuotoisuutta ja muiden luonnonarvojen säilymistä koskevat tavoitteet eivät ole arvovapaita ja voivat olla ristiriidassa muiden maankäyttötavoitteiden kanssa. Luonnonvarojen ja maankäytön suunnittelun nojautuminen ainoastaan viranomais- ja asiantuntija-arvioihin (kuten luonnonsuojelu- ja metsälaisissa) heikentää sääntelyn sosiaalista hyväksyttävyyttä ja asettaa toimijat eriarvoiseen asemaan. Kansalaiset, maanomistajat ja yritykset voisivatkin nykyistä aktiivisemmin osallistua luontoarvoja tukevaan alueidenkäytön suunnitteluun keräämällä tietoa lajeista ja elinympäristöistä, kuten perinteisessä riistalaskennassa on jo pitkään tehty. Suomen ympäristökeskus (SYKE) on kehittänyt kansalaisille havaitsemispalvelua, jonka avulla voidaan kerätä eri verkko- ja mobiilipalveluista havaintoja samalle tietoaalustalle.

Palvelulla on myös ympäristöosaamista tukeva tavoite. Yhä harvempi suomalainen nuori tunnistaa suomalaisessa luonnossa tapahtuvia muutoksia tai kokee kansallisen lajikadon merkittäväksi uhaksi. Kansalliset luonnonhavainnointitalkoot estäisivät tulevaisuuden nuoria erkaantumasta luonnosta ja auttaisivat heitä kasvamaan monimuotoisuutta ymmärtäviksi ja vaaliviksi kansalaisiksi. Tämä puolestaan täydentäisi vuorovaikutteista suojelujärjestelmää, jonka olennaisen osan muodostaa myös asiantuntijatiетoon perustuva, luonnon monimuotoisuutta vaaliva lainsäädäntö.

KATI VIERIKKO
*Ympäristöpolitiikkakeskus,
Suomen ympäristökeskus*